Sumonyi Zoltán

Bánovics Mária évtizedről évtizedre

Kisregény, második, könnyített kiadás

5. rész

1956. október 24-én reggel hallom ám a rádióban, hogy Pesten valami zavargás volt az éjjel, kitört a forradalom, vagy micsoda. És hogy a diákok felvonultak, meg tüntettek, de már az éjjel lövöldözés is volt, meg vannak halottak is. Szent Úristen, gondoltam mindjárt, mi lehet ott ezekkel, nehogy belekeveredjenek valamibe! Ugye hát ezek a fiúk a legrosszabb korban vannak, tizennégy-tizenöt évesek, már férfiaknak hiszik magukat, de még nem tudják, hogy milyen veszélyek lehetnek. Érdekes, hogy először még Jenőre nem is gondoltam, csak az unokáimra, ugye hát úgy mondta be a rádió, hogy a diákok csinálták az egészet. Gyorsan összekészítettem a reggelit az öregeknek, aztán mondom nekik, hogy mit mondtak a rádióban. De közben már beolvasták, hogy mit követelnek az egyetemisták, hogy a régi vezetőket váltsák le, Nagy Imre legyen a miniszter, meg hogy az oroszok mentjenek haza. Szóval hát, hogy az orosz katonaság vonuljon ki Magyarországról. Á, mondja az uram, nem lesz ebből semmi, mert azok, ha egyszer beteszik valahova a lábukat, onnan nem mozdulnak, ismeri ő a történelmüket, már Katalin cárnő óta ezt csinálják. Édesapám meg mindjárt fölfortyant, nyolcvanhárom éves volt, de még mindig olyan indulatos, mint fiatalabb korában, azt mondja, hát akkor fegyverrel! Ki kell verni a muszkát, ha maguktól nem mennek! Ugyan már, apuka, mondja így az uram, mert nem sokszor hallottam, hogy így szólította volna, ugyan már, azt mondja, hát maga hogy képzeli azt?! Ha a németek nem bírtak velük, akkor majd éppen mi fogjuk megverni őket?! Nézzen csak a térképre, mik vagyunk mi, csak egy kis légypiszok Oroszország mellett!

De közben már jöttek a faluból is többen, hogy jaj, Maris néni, hallották-e, mi van Pesten? Már a csepeli munkások is föllázadtak, a katonaság is melléjük állt, aztán együtt harcolnak az ávósok meg a ruszkik ellen! Most hallottuk a hangszóróból! Igen, mert a tanácsháza előtt volt egy nagy hangszóró, azzal szoktak közhírré tenni mindent, mióta nem járt a kisbíró dobolni, azt a hangszórót akkor rákapcsolták a rádióra, és a fél falu ott toporgott alatta. Mondják aztán, hogy küldjünk ennivalót a pestieknek, mert a boltok bezártak, a pékek nem tudnak sütni, mert nincs már se liszt, se krumpli. Mindjárt elkezdtek gyűjteni, én is ajánlot-

tam négy zsák krumplit, két zsák lisztet meg négy szép libát. Na de engem akkor már Jenő sorsa idegesített jobban, hogy mi van vele, nem harcol-e ő is a csepeli kollégáival együtt. Mondtam én édesapámnak, hogy fogjon csak be a szekérbe, úgyis ki kell vinni a vasútra ezeket a zsákokat, aztán ott megkérjük az állomásfőnököt, Petrásnak hívták, amúgy jóban voltam a feleségével, hogy próbáljon telefonálni Jenőnek, hátha otthon van. Ez a Petrás aztán addig kurblizta a vasúti telefont, meg kapcsoltatta Budapestet, aztán bemondta a Jenő telefonszámát, amíg aztán az tényleg kicsörgött, és hát hála Isten, Jenő otthon volt, föl is vette a telefont. Mondja aztán, de úgy elég rosszul lehetett hallani, hogy ne féljünk, mert ő jól van, és hát kedd óta, az volt huszonharmadika, nem is volt Csepelen. De ha akarna, se tudna bemenni a gyárba, mert nem járnak a villamosok. Amúgy meg az ő környékükön csend van, inkább csak a Körtéren lövöldöznek, meg ott már felrobbantottak két orosz tankot is, de csak olyan közönséges benzinesüvegekkel.

Na, jól van, hát nekünk meg dolgozni kellett, ugye még kint állt a kukorica a földeken, azt le kellett törni mielőbb, még az esős időszak előtt, aztán behordani a górékba, nehogy megpenészedjenek a csövek. De olyan szép, napos idő volt végig, hogy az csudaság október végén! Egy-két nap múlva aztán halljuk ám, hogy az új miniszterelnök, Nagy Imre felszólította Oroszországot, hogy a hadserege hagyja el Magyarországot, mert ez most már független, demokratikus ország. És hát azok meg is ígérték, hogy kimennek. Előbb elmentek Budapestről, aztán úgy vonultak a határ felé, de talán még át is mentek a határon. Nagy volt az öröm, persze, hogy vége a szovjetrendszernek, a téeszcsé is már korábban feloszlott, mindenki kivihette a maga juttatott földjét. Egyik reggel aztán bekapcsolom a rádiót, én nagyon korán keltem az állatok miatt, hát hallom, hogy a miniszterelnök beszél, segítséget kér Angliától meg Franciaországtól, meg talán még Amerikától is, mert az éjjel az oroszok megtámadták Budapestet. De hát hallatszott is, hogy lövöldöznek mellette. Szűz Máriám, segíts meg bennünket, fohászkodtam, hát csak eddig tartott a független Magyarország? Mert azt nem hittem, hogy majd éppen a franciák meg az angolok fognak nekünk segíteni. Az uram meg azt mondja, látod Mari, mondtam én előre, hogy az oroszok nem engedik el, amit egyszer már megszereztek. Ráadásul most majd legyilkolják azt a sok szerencsétlen fiatalt, meg szétlövik Budapestet, ahogy egyszer már negyvenötben is.

Vártuk aztán, hogy mi lesz, hogy lesz. Már úgy jó tavasz volt, március vagy április talán, amikor jött Jenőtől egy távirat, hogy másnap az esti vonattal érkezik. Úgy jól nézett ki, mondta, hogy már dolgoznak a

gyárban, ő továbbra is brigádvezető, mert a munkástanács többi tagja igazolta, hogy ő a forradalom alatt egyszer sem volt bent a gyárban. Te, fiam, kérdeztem olyan összehúzott szemmel, mi közöd van neked a munkástanácsokhoz, mert akkor már lehetett hallani, hogy azok közül többeket letartóztatnak. Meg akkor már mindig csak ellenforradalomról beszéltek, pedig legelébb még Kádár is jogos felkelésnek, meg ilyesminek nevezte a forradalmat. Mert hogy az oroszok ezt a Kádárt tették a Nagy Imre helyére, azt meg elvitték Romániába. Énnekem nem sok, válaszolta Jenő, mert ott sem voltam, amikor beválasztottak.

Nem nagyon hittem el, persze, aztán amikor az öregek már elaludtak, megint kérdem tőle, hogy mi az igazság? Higgye el anyuka, úgy van, ahogy mondom, de most megkérném valamire. Na, mi lenne az? Erre elővesz egy levelet, mutatja, valami Sponga Júlia írta neki Svájcból. Nézem, nem volt valami szép írása ennek a Júliának, nem is értettem, hogy mit akarhat tőlem a Jenő, aztán mondja, arra kérem anyukát, hogy maga levelezzen vele, mert az én postámat figyelhetik, ez a lány meg benne van minden nyugati újságban, mint hős forradalmár.

Naugye, mondom én, naugye! Aztán mi közöd volt neked ehhez a leányhoz? Miért irkál ez neked leveleket? Ugyan már anyuka, hova gondol, méltatlankodott a fiam, összesen kétszer, ha találkoztunk, akkor is futólag, öt-hat percre. Ez egy olyan kis űzött, nyugtalan szövőlány volt, inkább a bátyját ismertem, együtt dolgoztunk a gyárban. Tudhatta a nevemet meg a címemet, és azért írt, mert lehet, hogy csak hozzám van bizalma. De most megadnám neki az anyukáék címét, hogy máskor inkább ide küldje a leveleit, aztán majd anyuka továbbítja nekem, amíg le nem csillapodnak a kedélyek. Egyszóval, ezt szerettem volna kérni anyukától.

Addig-addig, hogy végül hát csak beleegyeztem, de azt álmomban se hittem volna, hogy én halálomig fogok majd levelezni ezzel a Júliával.

Ez az egész meg úgy kezdődött, hogy amikor Jenő bekerült abba az autógyárba, hát hamar kiderült, hogy jogi doktor, és az emberek ott a műhelyben mindig hozzá fordultak, ha valamit meg kellett írni, kérvényt, beadványt, minden ilyesmit. Úgyhogy nagyon szerették, nagyon bíztak már benne. Egyszer aztán szólt neki az egyik kollégája, egy esztergályos, hogy van neki egy olyan vadóc, kamaszlány húga, szövőlány Soroksáron, aztán most valami csavargás miatt, meg a karján lévő tetoválások miatt a rendőrség előállította, most is fogdában van, és hát adjon neki a Jenő tanácsot, hogy hogyan lehetne azt a leányt onnan kiszabadítani? Mert úgy néz ki, hogy javítóintézetbe, vagy a fiatalok börtönébe akarják becsukni, ahol aztán majd tényleg bűnöző lesz belőle. Jenő aztán kikérdezte ezt az esztergályost, azt hiszem, Sponga Károlynak hívták,

kikérdezte a családjáról, hogy hát hányan laknak otthon, kik a szüleik, mit dolgoznak, meg minden ilyesmit. Na hát ez egy olyan szegény, proli család volt, a háború után faluról hurcolkodtak Csepelre, az apjuk napszámos volt, de hát ott Csepelen is csak olyan napszámos munkákat kapott, kertészetben, itt-ott, mert nem volt semmi tanult szakmája. Tán még írni se nagyon tudott. Aztán meg volt öt gyerekük, a legidősebb huszonhat, a legkisebb hat-hét éves, hát gondolni lehet, hogy hogyan éltek. A nagyobbak már kijárták a nyolc osztályt, azok szakmát tanultak, a legidősebb meg katona volt, szóval hát az ávéhánál szolgált, de már valamilyen tiszti rangban. Ez az egy nem lakott csak velük.

Ezt így Jenő mindet kikérdezte, és aztán szerkesztett egy kérvényt a csepeli kapitányságnak, de azt úgy kellett megírni, mintha a leány bátyja írta volna, úgy is küldték el, annak a kézírásával. Én nem tudom, ugye, hogy mi lehetett abban a kérvényben, elég az hozzá, hogy a leányt kiengedték, de úgy ám, hogy a gyárba is visszavették szövőnőnek. Na, az én fiam akkor találkozott először ezzel a Júliával, elhívták oda hozzájuk, hogy megköszönjék neki a segítséget. De hát rendesen is dolgozott aztán, egészen a forradalomig. Amikor aztán kitört a forradalom, és talán a második, vagy a harmadik napon megindultak az orosz tankok, hogy leverjék, mert a magyar katonák már a forradalom mellé álltak, az ávéhások meg elbújtak, meg szétfutottak, szóval hát megindultak az oroszok Pest felé, akkor az egyik tankból fejbe lőtték a legkisebb Spongagyereket. Ennek Ferike volt a neve, csak valami kilencéves lehetett, mindjárt meg is halt. Akkor aztán ebből a Júliából megint előjött a lázadó természete, de hát ez érthető is, ott lőtték le az öccsét a szeme láttára, na, annyira, hogy ő volt a legvakmerőbb abban a fegyveres csoportban.

Október harmincadikán, amikor úgy látszott, hogy az oroszok már kivonultak, és mindenki azt hitte, hogy győzött a forradalom, ezek a csepeli felkelők is bementek Pestre, sétálgattak a Kálvin téren, meg a Múzeum előtt, a riporterek meg fényképezgették őket. Jenő is ott mászkált a Ferenciek terén, de akkor azt Felszabadulás térnek hívták, hát egyszer csak rákösz̈ön egy fiatal lány, hogy jó na-

pot, doktor úr! Először meg se ismerte, mert egy nagydarab géz volt az arcára ragasztva a lánynak, a fejében micisapka, a kabátujján meg vöröskeresztes karszalag. Egy fiatal fiú állt mellette, annak a kezében puska. Nézi Jenő a lányt, kérdi, maga az, Júlia? Mi történt az arcával? Semmi, doktor úr, mondja a lány, csak eltalált egy puskagolyó. Akkor ment oda hozzájuk egy férfi, és mondja németül, hogy ő olasz újságíró, lefényképezhetné-e ezt a két fiatalt. Mindjárt megkérdezem tőlük, mondta Jenő, azok meg mondták, hogy hát persze, már a Múzeum előtt is lefényképezte őket egy amerikai. Jól van, mondta az olasz, csak akkor álljanak úgy, hogy a lány kezében legyen a puska. Hát Jenő ekkor találkozott utoljára ezzel a Sponga Júliával.

Na de hát én ezt az egészet már csak sokkal később tudtam meg, akkor, amikor már rendesen leveleztem a lánnyal, mert elsőbben az csak úgy ment, ahogyan Jenővel megbeszéltük. Szóval hát én megcímeztem egy borítékot, ráírtam, hogy feladó Marczali Ferencné, Kisasszonyfa, Tisztelt Cím Sponga Júlia, La Chaux-de-Fonds, Suisse. Akkor ebbe a borítékba szépen beletettem a Jenő levelét, borítékban, ahogy nekem elküldte, és aztán úgy adtam fel az állomáson. A lány levelét meg ugyanígy beletettem a Jenőnek megcímzett borítékba. Hogy mit írtak egymásnak, mit nem, azt én sose tudtam, ugye hát nem bontottam fel a levelüket, de aztán az első válasz már úgy érkezett hozzám, hogy minden stimmelt a külső borítékon, csak a feladó neve nem, mert oda azt írta, hogy Soós Mária. Okos volt, ugye, mert tudta, hogy az ő neve szemet szúrna, ezért az egyik kolléganője nevét írta rá, akivel ott együtt dolgozott egy szövőgyárban. Másodjára aztán már én is Soós Mária nevére adtam fel, mert ugye akkor már sokan látták azokat a fényképeket, kinyomtatták mindenféle külföldi újságokban, de talán még Amerikában is, hát az biztos, hogy a magyar rendőrségnek is volt belőle. Így ment ez egy darabig, na, azt nem mondom, hogy túlságosan sokszor, de azért újévre, Húsvétra, meg Karácsony előtt mindig jött-ment egy-egy levél.

Ötvenkilenc tavaszán aztán visszajön az én levelem Jenőtől, hogy a címzett ismeretlen. Hát ez meg micsoda, kérdeztem magamban, de akkor már volt egy olyan rossz érzésem. Mert ugye nem értesített, hogy elköltözött, vagy valami, és hát pláne, hogy ilyen összebeszélésben voltunk, ez így nagyon furcsa volt nekem.

Már akármit is csináltam, mindig az járt a fejemben, hogy vajon mi történhetett vele, na, addig-addig, hogy mondom én az uramnak, meg édesanyámnak, mert apám akkor már nem élt, mondom nekik, hogy fölmegyek én Pestre, viszek Húsvétra egy kis sonkát, kolbászt Piroskáéknak, meg a Jenőnek. Jól van, Mari, csak menjél, mondták, hát én hamar

föl is pakoltam és a korai vonattal elutaztam. Először Piroskáékhoz mentem, mert ők közelebb is laktak a Kelenföldi pályaudvarhoz, aztán kérdem tőlük, hogy mit tudnak Jenőről, mert visszajött tőle egy levelem. Semmi különöset, azt mondják, tán egy hónapja volt náluk utoljára, jól van, még futballozott is a fiukkal. Nem költözött el? Hát ők nem tudnak róla. Akkor én most odamegyek, mondom, hoztam neki is egy kis kolbászt meg oldalast. De hová megy még édesanyám, így a lányom, Jenő csak estére ér haza Csepelről, majd megjön Mihály is, aztán átmennek együtt.

Jól van, így megnyugodtam. Megyünk aztán Mihállyal a Fehérvári útra, föl az emeletre, hát a Jenő ajtaja le van pecsételve, de legalább tíz olyan kerek vignettával, és mindegyikre rányomva egy rendőrségi pecsét. Te Szentséges Úristen, mit jelent ez?! Mihály is csak úgy összeharapta a száját, aztán becsöngetett a szomszédos lakásba, hogy mit tudnak a sógoráról. Hát ők semmit, mondták olyan elutasítóan, nem is ismerik. De csak látták, hogy lepecsételték a lakását, ez mikor történt? Ők nem tudják, nem láttak semmit, nem szokták figyelni a szomszédokat, és már zárták is be az ajtót. Jöjjön anyuka, mondta Mihály, mert látta, hogy alig állok a lábamon, menjünk le, van itt egy cukrászda, ott várjon meg engem, mert lakik ebben a házban egy kollégám, tőle talán megtudok valamit, de jobb lesz, ha csak egyedül megyek föl. Nagysokára jön aztán vissza, kérdezem, hogy mit tudott meg, de az csak int, hogy fizet, aztán menjünk. Na, jó, hát nem sokat kellett fizetni, mert én csak egy pohár vizet kértem a kisasszonytól, azért meg nem is fogadtak el semmit.

Már kint az utcán mondja aztán Mihály, de olyan halkan ám, hogy az a házbeli kollégája tudott valamit, csak arra kérte, hogy ne nagyon híreszteljük, mert ez valami titokzatos ügy lehet, hiszen mostanában már nem szoktak így elvinni embereket, az ötvenhatosokat meg kezdik kiengedni. Szóval hát Jenőt elvitték, kérdeztem suttogva, mert olyan kiszáradt volt a torkom, hogy nem is tudtam csak suttogni. El, mondja a vőm, körülbelül kéthete jöttek érte, késő este, utána mindjárt lepecsételték a lakást, azóta nem tud róla. Néhányszor hallotta ugyan, hogy bent csöng a telefonja, mondta ez a főmérnök, de lehet, hogy azt csak azért nem kapcsolták ki, hogy bemérhessék, ki telefonál neki. Mihály meg azt mondta, hogy szerinte a munkahelyéről kereshették, de ő majd holnap kimegy Csepelre, megpróbál beszélni a gyár műszaki igazgatójával, ő azt ismeri valahonnan. Úgy is volt, a vőm többekkel is beszélt a gyárban, mondták ott, hogy ők már másnap délelőtt is keresték telefonon, meg azóta már többször is, mert még késni sem szokott soha, de egyszer se vette föl a telefont. Később az igazgató már betelefonált a kerületi kapitányságra, hogy eltűnt az egyik művezetőjük, így és így hívják, így és így

néz ki, itt meg itt lakik, tudnak-e ott róla valamit? Igen, tudnak róla, mondták a rendőrségen, jó helyen van, de még egy darabig nem tud bemenni a munkahelyére.

Na, hála Isten, hát legalább megtudtam valamit, nem a bizonytalanság, ugye, ami a legrosszabb, és hát az a legfontosabb, hogy életben van. A többi meg nem számít, aztán majd csak megsegít a Jóisten. Így azért egy kicsit megnyugodtam, nem is szóltam én erről senkinek, de azért otthon az uram csak észrevett rajtam valamit, hogy nem így szoktam én hazajönni a gyerekeimtől. Meg ugye hát meg is érezhette, hogy nincs minden rendjén a Jenővel, mégis csak az apja volt neki, és a szülő megérzi az ilyet.

Közben meg eszembe jutott az a levél, ami visszajött, hát nem akartam, hogy az a Júlia azt gondolhassa, hogy én nem továbbítottam, ezért aztán írtam én neki egy levelet. Hogy ne gondoljon rólunk semmi roszszat, a fiam biztosan válaszolt volna, csak most nem tud, mert ez meg ez történt, de az a bizonyos levél nálam van, ki se bontottam, és amint kiengedik a fiamat, el fogom neki vinni. Nem akarok hazudni, de talán még egy hét se telt bele, máris jött Svájcból a válasz. Igazán mondom, hogy nagyon szépen írt nekem ez a Júlia, kedves jó Mariska néninek szólított, ismeretlenül is szívélyesen üdvözöl, írta, és nagyon köszöni, hogy eddig is sokat segítettem neki. Ne féljek, ő nagyon bízik benne, hogy a doktor urat hamarosan kiengedik, mert azok a rohadékok ott már az utolsókat rúgják, így írta, mert azt meg kell mondani, hogy amikor Kádárékat meg a ruszkikat emlegette, hát mindig nagyon csúnya szavakat használt.

Na de közben hát dolgozni kellett, ugye ott voltak a tavaszi munkák, aztán az aratás, cséplés, de akkor már megint a közösben voltunk, mert nálunk is meg kellett alakítani a szövetkezetet. Én nem is bántam, mert akkor már jószerint csak magam dolgoztam a földünkben, és azért az sok volt nekem, még ha csak tíz hold is volt, ugye hát az uram már hetvenhat éves volt, az édesanyám meg nyolcvanhárom, örültem, ha ellátják a házkörüli munkát. De kezdett is már jobban menni a közösben, meg ami korábban nem volt, kaptunk valamennyi háztáji földet, abban mindenki azt termelt, amit akart, úgyhogy azért megvolt mindenünk, még Piroskámékat is tudtam segíteni. Csak hát a Jenőről nem volt semmi hír. Júlia is mindig kérdezgette a leveleiben, hogy tudok-e már valamit felőle, de hát nem és nem, akárhol is érdeklődtünk.

Egyszer aztán azt írja nekem, de még Svájcból, mert aztán már tovább ment Ausztráliába, ott férjhez is ment egy Steven Toth nevű emberhez, az is magyar volt, két gyerekük született, két fiú, később már oda

írtam neki, szóval még Svájcból azt írta, hogy van nekem egy szörnyű gyanúm, Mariska néni drága. Az a gyáva patkánybanda ott Pesten most mindenáron be akarja bizonyítani, hogy a forradalom nem is forradalom volt, hanem csak valami fasiszta lázadás. És ehhez nekik nem elég, hogy kivégezték Nagy Imrééket, mert hát azok is kommunisták voltak, meg kivégezték azt a sok felkelőt, akik persze, hogy nem a Horthy-rendszert akarták visszahozni, hanem csak a ruszkikat meg Rákosiékat akarták elzavarni a francba. Csak hát ezt nem merik így kimondani, ezért most gyorsan össze kell még szedni egy-két papot, volt csendőrt, régi katonatisztet, hogy bemutassák a világnak, hogy ezek harcoltak őellenük. Pedig én ott Csepelen, Soroksáron, meg bent a Vajdahunyad utcában egyetlenegy régi katonatisztet vagy ügyvédet se láttam harcolni. De legyen csak nyugodt, Mariska néni kedves, mert ezeknek a mocskoknak már úgyse hisz a világ.

Na, hát nem mondhatom, hogy én ettől nagyon megnyugodtam, mert eszembe jutott, hogy most akkor megint előszedhetik Jenőnél azt a csendőrtiszti iskolát, csak hát nem volt mit tenni, mint várni. Már elkövetkezett a Karácsony is, amikor egyszer csak kapok én egy hivatalos levelet Budapestről, hogy menjek be a Kozma utcába, a börtönparancsnokságra, január negyedikén, délután három órára. Nagyon izgatott voltam, ugye féltem is, meg örültem is, hogy ennyi idő után milyen állapotban találom a fiamat, de hát mégis csak meglátom, mert már több mint egy éve nem találkoztunk.

Megyek, kérdi az őr, hogy mit akarok. Mondom, hogy én doktor Marczali Jenőhöz jöttem. Elkéri a levelet, nézi, aztán azt mondja, hogy felkísérnek a parancsnokhoz. Az egyedül ült a szobájában, az íróasztalánál, és hát mondom neki, hogy parancsnok úr kérem, én a fiamhoz jöttem, Marczali Jenő a neve. Rám se néz, csak azt mondja, meghalt. Meghalt? Én akkor csak ennyit tudtam mondani, mert már dőltem is el, az egyik őr fogott meg, leültetett egy székre. Kérdezem aztán, hogy hát hogyan, hogy meghalt? Úgy, hogy már nem él. Na de hát mikor halt meg, parancsnok úr kérem? Hát, már régebben. Régebben? Hova temették el? Nem mondhatja meg, mert ő azt nem tudja. Kihúz aztán egy fiókot, ott keresgél benne, én először még azt hittem, hogy onnan meg tudja nekem mondani, hogy hol van a fiam sírja, de aztán csak egy nagy szürke borítékot húzott elő. Átadom magának, mondta, Marczali Jenő néhai őrizetes személyes tárgyait. Kitett az asztalra két igazolványt, egy karikagyűrűt, százhuszonegy forintot, meg egy nejlonszíjú karórát…

VÉGE